

Kraków, dn. 2.09.2025 r.

*Szanowni Państwo,
Panie i Panowie*

Z okazji 45 rocznicy powstania Solidarności chciałbym przytoczyć tekst informujący o aktywności „S” w WSP w latach 1980-1996.

Tekst ten – autorstwa Leszka Wróny i Wojciecha Soborskiego – był częścią jubileuszowej książki opublikowanej przez wydawnictwo WSP w 1996 r.

Przytoczony tekst ilustruje specyficzną sytuację społeczno-polityczno-kulturową, w jakiej funkcjonowała wówczas nasza uczelnia i – w jej ramach - „Solidarność”

Dodam, że w swej aktywności i podejmowanych działaniach nie tylko przekroczyła ona pozytywnie ówczesne standardy związkowe, ale była też inicjatorem znaczących działań związanych z pomocą finansową ukierunkowaną na środowiska polonijne w Litwie, na Białorusi i w Kazachstanie.

Zachęcam gorąco do zapoznania się z tymże tekstem.

Pozdrawiam wszystkie Czytelniczki
i wszystkich Czytelników tego tekstu

Za Komisję Uczelnianą NSZZ „Solidarność”

PRZEWODNICZĄCY
Komisji Uczelnianej NSZZ „Solidarność”
w Uniwersytecie Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie
Jan Władysław Próg

NIEZALEŻNY SAMORZĄDNY ZWIĄZEK ZAWODOWY „SOLIDARNOŚĆ”

Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” działa w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej nieprzerwanie od 1 października 1980 r., kiedy to ukonstytuował się Uczelniany Komitet Założycielski (UKZ)¹.

Przewodniczącą tego Komitetu została Maria Baster, a zastępcą – Zenon Uryga. Członkami Prezydium UKZ byli: Kazimierz Dec, Mieczysław Filip, Stanisław Grzybowski, Alicja Kulczycka, Stefan Knapik, Roman Malarz, Józef Smaga, Urszula Szewczyk, Andrzej Szyszko-Bohusz, Bożena Topolnicka, Erwin Turdza, Maria Zarębina. W skład UKZ „S” weszli – obok wyżej wymienionych osób – przedstawiciele 17 kół pracowniczych.

W UKZ „S” powstały następujące sekcje: organizacyjna, postulatowa, oświatowo-nauczycielska, socjalno-finansowa, spraw studenckich. Do podstawowych zadań UKZ należało – obok bieżącej informacji i realizacji zadań organizacyjnych – sformułowanie zarysu programu, a także listy postulatów skierowanych do władz Uczelni.

Porozumienie „... w sprawie tymczasowych zasad i warunków działania Uczelnianego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” WSP im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie” zawarte zostało z Rektorem WSP prof. drem hab. Bolesławem Faronem w dniu 28 października 1980 r. Aneks do porozu-

¹ Protokół z Zebrania Założycielskiego Uczelnianego Komitetu Założycielskiego z dnia 1 października 1980 r.

mienia był Program działania NSZZ „S” w WSP w Krakowie. W programie tym podkreślono, że Związek jest organizacją niezależną, samorządną i otwartą. Zaznaczono także m.in., że „Związek będzie konstruktywnie, lecz stanowczo dążył do pełnej realizacji swobód demokratycznych w życiu publicznym”².

Z inicjatywy UKZ powołano Forum Dyskusyjne NSZZ „Solidarność”, w ramach którego organizowano spotkania dotyczące aktualnych i ważnych problemów. Pierwsze spotkanie przebiegało pod hasłem „Szansa dla osobowości nauczyciela” – wzięło w nim udział wielu nauczycieli różnych szkół Krakowa. Drugie forum dyskusyjne dotyczyło projektu ustawy o szkolnictwie wyższym³.

W grudniu 1980 r. w „Solidarności” WSP zrzeszonych było 619 osób⁴. W tym samym miesiącu odbyło się Walne Zebranie Wyborcze uczelnianej „S”. Wybrano 19 członków Komisji Uczelnianej.

Przedłużyły się w czasie wybory przewodniczącego i jego zastępcy. 18 grudnia odbyła się pierwsza tura głosowania, w wyniku której pozostało 2 kandydatów. Wybory w drugiej turze zdecydowały, iż przewodniczącym KU „S” został Mieczysław Filip, a wiceprzewodniczącym – Feliks Kiryk. Komisja Uczelniana powołała następujące sekcje: organizacyjną, działań programowych, informacyjną, socjalno-finansową, oświatowo-nauczycielską, dydaktyczno-wychowawczą, rozwoju kadry nauczycielskiej i rekreacyjno-kulturalną.

20 lutego 1981 r. zakończył się trzydniowy strajk studentów WSP. Przedstawiciele KU „S” wspierali studentów w tym strajku, który został ogłoszony jako dowód poparcia i solidarności ze studentami w Łodzi. Bezpośrednią przyczyną strajku był przebieg rozmów z komisją międzyresortową kierowaną przez ministra J. Górskiego oraz dezinformowanie opinii publicznej na temat przebiegu i wyników prowadzonych rozmów.

3 marca 1981 r. odbyło się walne zebranie wszystkich członków „Solidarności” WSP.

Pod hasłem „Wybieramy Władze Uczelni” odbyło się kolejne forum dyskusyjne w WSP. Na spotkaniu został przedstawiony i przedyskutowany projekt ordynacji wyborczej.

Zgodnie z uchwałą Krajowej Komisji Porozumiewawczej Uczelnianej Komitet Strajkowy ogłosił w dniu 27 marca w godz. od 8 do 12 strajk ostrzegawczy⁵. 3 kwietnia odwołano stan gotowości strajkowej.

W oświadczeniu z dnia 15 maja 1981 r. NSZZ „Solidarność” WSP w Krakowie ocenił krytycznie stan przygotowania wyborów przez władze Uczelni, a szczególnie tryb powołania Komisji Wyborczej, sposób jej działania i niedopuszczenie do przeprowadzenia prezentacji profesorów – kandydatów na Rektora.

² Program działania NSZZ „Solidarność” WSP w Krakowie, Kraków 1980, s. 2.

³ Protokoły z Forum Dyskusyjnego – w materiałach KU „Solidarność” WSP. Kraków 1980.

⁴ Spis członków NSZZ „Solidarność” w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie z dnia 18 grudnia 1980 r.

⁵ Odezwa Uczelnianego Komitetu Strajkowego z dnia 24 marca 1980 r.

W czerwcu 1981 r. ukazał się pierwszy numer „Głosu Solidarności WSP”.

W dniach 17-24 września trwała gotowość strajkowa NSZZ „Solidarność” WSP w związku z poprawkami dokonanymi przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki we wcześniej już uzgodnionym projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym. Zmiany te miały godzić w autonomię i samorządność uczelni⁶. Stan gotowości strajkowej odwołano, ze względu na toczące się rozmowy i przyrzeczenie złożone przez ministra Jerzego Nawrockiego.

Okres od 13 grudnia 1981 do 26 stycznia 1989 r. jest trudny do odtworzenia ze względu na brak pełnej dokumentacji działalności Związku. Niektóre istotne wydarzenia udało się jednak przypomnieć na podstawie relacji osób w nich uczestniczących. Uczelniana „Solidarność” funkcjonowała nadal na terenie WSP, lecz nielegalnie z punktu widzenia obowiązującego wówczas prawa. Systematyczne gromadzenie dokumentów, takich jak listy członków poszczególnych kół, wykazy osób płacących składki było utrudnione z uwagi na groźbę dekonspiracji i poważne konsekwencje prawnie przewidziane dekretem o stanie wojennym. Większość dokumentów sprzed 1981 r. udało się zachować, gdyż dwóch członków Związku: Marian Kostrzewski i Stanisław Gonet zdołali je ukryć na terenie Szkoły, zanim pomieszczenie Związku zostało zabezpieczone przez ówczesne władze administracyjne Uczelni.

Konspiracyjna działalność Związku obejmowała w omawianym okresie następujące dziedziny:

O r g a n i z a c y j n a. Funkcjonowała Tajna Komisja „S” złożona z sześciu osób spotykających się systematycznie na roboczych posiedzeniach. Przejęła ona rolę Komisji Uczelnianej „S” i w miarę ówczesnych możliwości utrzymywała kontakt z kołami działającymi w poszczególnych jednostkach Uczelni. Nieformalnym przewodniczącym owej Komisji był prorektor WSP Zenon Uryga.

16 grudnia 1981 r. na zebraniu koła „S” Psychologów zapadła decyzja o podjęciu działalności związkowej bez względu na aktualnie trudną sytuację. Brak informacji o istnieniu Tajnej Komisji „Solidarności” stał się powodem bezpośredniego nawiązania kontaktu tego koła z RKS Małopolska. W roku 1985 koło liczyło około 400 osób. W jego skład wchodził członkowie 7 innych kół „Solidarności” WSP oraz osoby spoza Uczelni. Tak duży rozrost koła był możliwy dzięki półjawnej jego działalności, która stwarzała możliwość szybkiego nawiązania kontaktu. Nieformalnie przewodniczył kołu Jan Fróg⁷.

S t a t u t o w a. Poszczególne koła Związku pobierały składki deponowane w domach prywatnych lub w parafiach, np. u Ojca Piotra Grażawskiego w parafii na Azorach. Część funduszy przekazywano konspiracyjnym strukturom regionalnym Związku, pozostała kwota przeznaczona była na zapomogi, pomoc prześladowanym, zasiłki związkowe na wypadek strajku. Wpłaty składek dla Regionalnej Komisji „Solidarności” Małopolska dokonywane przez przewodniczącego najsil-

⁶ Protokół z zebrania Komisji Uczelnianej „Solidarność” z dnia 12 września 1980 r.

⁷ Informacja na podstawie relacji osób uczestniczących w działalności Koła.

niejszego ośrodka „S” uczelnianej Jana Fróga potwierdzone były w podziemnym piśmie „Kronika Małopolska”. Związek roztaczał nad pracownikami opiekę socjalną, udzielając im np. zapomóg oraz broniąc jego członków, a także osoby nie zrzeszone przed szykanami ze strony PZPR i przed zwolnieniami z pracy. Obecność aktywnych członków „Solidarności” w komisjach mających za zadanie zweryfikowanie pracowników w styczniu 1982 r. oraz ich zdecydowany sprzeciw wobec wniosków niektórych działaczy PZPR o karanie związkowców negatywnymi ocenami ich pracy uchroniła wiele osób przed planowanymi zwolnieniami z Uczelni.

I n f o r m a c y j n ą. W czasie całego opisywanego okresu Związek prowadził na terenie WSP kolportaż podziemnej prasy związkowej, ulotek związkowych oraz materiałów dostarczanych przez różne organizacje opozycyjne. Koło Psychologów rozprowadzało po wszystkich krakowskich uczelniach literaturę „zakazaną”, tj. powieści, poezję, prace filozoficzne i publicystyczne. Drukowano również ulotki informujące o aktualnych wydarzeniach w Uczelni i kolportowano je wśród pracowników i studentów.

O ś w i a t o w ą. Niektórzy członkowie Związku współpracowali z ośrodkami prowadzącymi wykłady, szkolenia i seminaria o tematyce polityczno-społecznej, kulturalnej i etycznej. Zenon Uryga od 1983 r. aktywnie działał w Ruchu ku Cywilizacji Miłości założonym przez Stanisława Pruszyńskiego. W ramach tej organizacji prowadził wykłady i seminaria głównie w kościele oo. Cystersów w Mogile. Andrzej Szyszko-Bohusz i Józef Smaga prowadzili wykłady w Latających Uniwersytetach. Stałymi wykładowcami w Chrześcijańskim Uniwersytecie Robotniczym prowadzonym przez ks. Kazimierza Jancarza w kościele w Mistrzejowicach byli Jan Franczyk i Leszek Wrona⁸.

P o l i t y c z n ą. Niektórzy przedstawiciele „S” WSP działali w nieformalnych organizacjach krakowskiego środowiska akademickiego oraz organizacjach o zasięgu ogólnopolskim. Andrzej Grząślewicz i Leszek Wrona byli stałymi członkami Krakowskiej Komisji Porozumiewawczej Nauki, a Maria Baster i Leszek Wrona wchodził w skład Ogólnopolskiej Komisji Porozumiewawczej Nauki. Na forum obu organizacji omawiano głównie problematykę reformy systemu edukacji oraz funkcjonowania wyższych uczelni w tym systemie.

Tajna Komisja „Solidarności” WSP wchodziła w skład Akademickiej Komisji Porozumiewawczej w krakowskim środowisku akademickim. Struktura ta zrzeszała przedstawicieli wszystkich krakowskich uczelni. Przedstawicielem WSP był przez cały okres nieformalnej działalności Związku Roman Malarz.

Pod koniec lat osiemdziesiątych, gdy powstawały Komitety Obywatelskie Feliks Kiryk współpracował wraz z innymi polskimi uczonymi z Komitetem Obywatelskim przy Lechu Wałęsie.

⁸ Informacje uzyskano na podstawie rozmów z uczestnikami działalności oświatowej.

Związek jako organizacja brał udział w ogólnopolskich akcjach protestacyjnych, demonstracjach i uroczystościach z okazji świąt związkowych i narodowych (3 maja, 31 sierpnia, 11 listopada). Ogólnopolska akcja protestacyjna przeciw stanowi wojennemu 10 listopada 1982 r. mogła mieć dramatyczny przebieg. O godzinie 10⁰⁰ przed gmachem Uczelni przy ul. Podchorążych 2 zgromadziło się około 300 osób, pracowników i studentów. W jednym z okien wywieszono transparent z napisem „Strajk”. Komisja pod przewodnictwem Rektora wzywała uczestników demonstracji i udzielała im upomnień, przesyłając je w późniejszym terminie na piśmie⁹. Nikt jednak nie wyciągał wobec ukaranych dalszych konsekwencji, nie było z powodu udziału w manifestacji zwolnień z pracy, ani relegowania ze studiów.

W trzy lata po wznowieniu legalnej działalności Związku (11 lutego 1992) Rektor Uczelni wysłał pismo do Komisji Uczelnianej NSZZ „Solidarność” z wyrażeniami ubolewania z powodu bezpodstawnego ukarania pracowników w roku 1982.

Działalność polityczna Związku w okresie 1981-1989 stała się powodem inwigilacji niektórych jego członków przez Służbę Bezpieczeństwa, prób zastraszania i szantażu, włącznie z fizycznymi i moralnymi szykanami dotykającymi ich członków rodzin. Inwigilowano nie tylko pracowników, ale także studentów. Na przykład 21 kwietnia 1988 r. wezwano jedną ze studentek do biura przy ul. Batorego, gdzie funkcjonariusz SB straszył ją relegacją z Uczelni i więzieniem, a następnie zmusił do podpisania oświadczenia, że będzie dostarczać informacji o niektórych członkach „Solidarności” WSP. Rzecz oczywista oświadczenie takie było nieważne z punktu widzenia nawet ówczesnego prawa.

Od 1986 r. „Solidarność” funkcjonowała w Uczelni półjawnie. Członkowie „Solidarności” prezentowali związkowy punkt widzenia we władzach koleżeńskich Uczelni: Senacie, Radach Wydziału oraz we władzach instytutów i katedr. Nastąpiło to na skutek aktywności całego Związku i poszczególnych jego uczestników w trakcie wyborów do władz koleżeńskich.

Po ponownym podjęciu oficjalnej działalności przez Związek w maju 1989 r. odbyło się pierwsze oficjalne Walne Zebranie uczelnianej „Solidarności”. Ponieważ Zenon Uryga został wybrany Rektorem naszej Uczelni – w listopadzie 1990 r. obowiązki przewodniczącego zaczął pełnić Jerzy Waligóra¹⁰.

W okresie wyborów parlamentarnych w czerwcu 1989 r. „S” uruchomiła wyborczy punkt informacyjny w Uczelni, a wielu jej członków aktywnie uczestniczyło w pracach okręgowych komisji wyborczych.

W związku z pogarszającymi się warunkami życia, uczelniana „S” przyłączyła się do ogłoszonego w 1990 roku przez Komisję Krajową „Solidarności” ogólnopolskiego protestu. W 1990 i 1991 roku aktywność Komisji Uczelnianej skupiała

⁹ Informacje o przebiegu protestu uzyskano od bezpośrednich uczestników wydarzeń.

¹⁰ Protokół z Walnego Zebrania „Solidarności” Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie w listopadzie 1990 r.

się jednak przede wszystkim na sprawach organizacyjnych oraz interwencyjnych. Podstawowe zadania miały charakter ściśle związkowy.

Przedstawiciele „S” prezentowali stanowisko KU w różnych komisjach rektorskich i senackich, a także w takich strukturach pozauczelnianych, jak: Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Zespół Projektowania Reformy Oświaty, Krajowa Sekcja Nauki „S” czy Regionalna Sekcja Oświaty przy Zarządzie Regionu „S” Małopolska.

Związkowy charakter działalności KU „S” wyraził się najpełniej w aktywności socjalnej i obronie interesów pracowniczych. Organizowano wyjazdy w góry, dokonywano częściowej refundacji kosztów wypoczynku dzieci członków Związku, organizowano zajęcia rekreacyjne (pływalnia), a także uruchomiono Związkową Kasę Pożyczkową. Zorganizowano (Zespoły Oświaty i Nauki) ogólnouczelniane spotkania dyskusyjne na temat kształtu WSP, relacji między studentami a nauczycielami akademickimi i etosu zawodu nauczyciela. Wydano 8 numerów Biuletynu Informacyjnego WSPAK, zorganizowano Dyskusyjny Klub Filmowy. Nawiązano kontakty z nauczycielami ze Szwecji – nauczyciele ci odwiedzili nas w kwietniu 1990 r. – a przedstawiciele naszej „S” pojechali do Szwecji we wrześniu 1990 roku.

Z „Solidarności” wyrosły dwie działające później samodzielnie struktury: Studium Europy Wschodniej (L. Bednarczuk, H. Kotarski) oraz Komitet Pomocy Litwie (K. Ptak, E. Żmijewska, J. Fróg).

W 1991 r. uczelniana „S” liczyła około 350 członków zrzeszonych w 18 kołach¹¹.

Dnia 26 listopada 1991 r. odbyło się Walne Zebranie uczelnianej „Solidarności”, w trakcie którego wybrano nowe władze Związku. Przewodniczącym KU NSZZ „Solidarność” został Jan Fróg, wiceprzewodniczącym – Jan Prokop, sekretarzem – Maria Baster-Grząślewicz, skarbnikiem – Stanisław Gonet.

Związek realizował normalną działalność związkową. Prowadził też pracę informacyjną, organizując kilkakrotnie Forum Dyskusyjne czy rozprowadzając prasę związkową.

Uczelniana „S” wzięła udział w akcjach protestacyjnych, takich jak: pogotowie strajkowe, demonstracje pod UJ i Urzędem Miasta, zbieranie podpisów pod tzw. Solidarnościowym projektem Konstytucji i w ramach referendum dotyczącego form działania w akcji protestu przeciwko niskim płacom pracowników sfery budżetowej.

W latach 1991-1995 nawiązana została codzienna współpraca „Solidarności” z ZNP – w sprawach ważnych dla pracowników Uczelni. Komisja Uczelniana podjęła działalność charytatywną na terenie kraju i poza jego granicami – organizowano wysyłki książek, lekarstw, odzieży dla Polaków na Litwie i w Ka-

¹¹ Lista członków NSZZ „Solidarność” z dnia 26 listopada 1991 r.

zachstanie. Sfinansowano także paczki świąteczne dla dzieci z Domu Dziecka w Krakowie.

W marcu 1995 r. odbyły się kolejne wybory władz „Solidarności” WSP. Przewodniczącym KU został ponownie Jan Fróg, wiceprzewodniczącym – Zbigniew Powązka, sekretarzem – Magdalena Greczek-Stachura, skarbnikiem – Stanisław Gonet, a rzecznikiem – Wojciech Soborski.*

Na początku roku akad. 1995/96 uczelniana NSZZ „Solidarność” liczyła około 400 członków, stowarzyszonych w 15 kołach.